

УДК 338.432+330.837+504

Н. М. АНДРЕЄВА
В. А. КОЗЛОВЦЕВА

**ІНСТИТУЦІЙНІ РЕГУЛЯТОРИ ВПРОВАДЖЕННЯ
КОНЦЕПЦІЇ ЕКОЛОГІЧНО-ЧИСТОГО ВИРОБНИЦТВА
В АГРОПРОМИСЛОВОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ:
СИСТЕМАТИКА ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ**

У статті розглянуто сутність, зміст та напрями розвитку інституційного інструментарію впровадження концепції екологічно-чистого виробництва в агропромисловому секторі економіки. Надано класифікацію організаційно-економічних важелів впровадження концепції екологічно-чистого виробництва у зазначеній сфері. Досліджено стан впровадження екологічно-чистого виробництва на Україні

The essence, matter and features of economic-organizing and legal key factors of implementing of ecological cleaner production concept in an agroindustrial sector of economic activity are considered in this article. There is offered the classification of economic-organizing key factors of implementing of ecological cleaner production concept in a mentioned sphere. There is analyzed a situation of ecological cleaner production implementation in Ukraine.

Ключові слова: екологічно-чисте виробництво, аграрний сектор, земельні ресурси.

Актуальність дослідження. Україна є країною з потужним аграрним сектором економіки, що не є дивним, оскільки за даними Державного агентства земельних ресурсів України станом на 01.01.2012 р., площа земель сільськогосподарського призначення дорівнює 42776,9 тис. га, що складає 70,9% загальної площі території України. Аграрний сектор забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни, формує 17% валового внутрішнього

©Андреева Н. М. - головний науковий співробітник, д.е.н. Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України;
©Козловцева В. А. - аспірант Одеського державного екологічного університету

продукту та близько 60% фонду споживання населення. Крім того, аграрний сектор є одним з основних бюджето утворювальних секторів національної економіки, частка якого у зведеному бюджеті України за останні декілька років становить 8 – 9 %, а також займає друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту. Проте, економічні закони підприємницької діяльності створюють безліч векторів його розвитку, що здебільшого не відповідають ані концепції сталого розвитку, ані концепції екологічно чистого виробництва. З огляду на плюралізм економічних моделей, суб'єкт систематизуючого впливу зобов'язаний сформулювати дієвий інструментарій з відповідних важелів регулювання, які дозволять ефективно змінювати регламентовані відносини.

Аналіз останніх досліджень. Наукові дослідження проблематики впровадження концепції екологічно-чистого виробництва, у тому числі й в агропромисловому секторі економіки здійснюють Н.М. Андреева, Б.В. Буркинський, В.В. Іванишин, М.М. Кулаєць, Л.Є. Купінець, П.М. Музика, В.П. Ситник, О.І. Фурдичко, М.А.Хвесик, С.К. Харічков, Л.А. Хромушина та інші науковці.

Мета даного дослідження полягає у визначенні значимих для впровадження концепції екологічно чистого виробництва в агропромисловому секторі економіки організаційно-економічних важелів впливу скрізь призму трансформації наукових підходів до інституційної регуляторної політики держави.

Виклад основного матеріалу. Потреба в харчуванні – є невід'ємною потребою кожної людини, задоволення якої ставить перед собою за мету агропромисловий сектор економіки. Слід зазначити, що в Україні, як і в інших країнах світу, дедалі більше зростає попит на екологічно-чисті продукти харчування. У 2011 році обсяг продажів екологічних продуктів в межах країни перевищив 55 млн. грн., що є вдвічі більшим, ніж у 2010 році, та майже у десять разів перевищує показники 2008 року. До цього ж, Україна станом на початок 2011 р. посідає перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічних сільськогосподарських угідь, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових (49,4% загальної площі ріллі з органічним статусом), олійних (15,2%) і зернобобових культур (3,8%). На одного ж виробника

органічної продукції в Україні доводиться лише 1,9 тис. га при середньоєвропейському рівні у 36,1 га [9; с. 7-8]. Досягнення даного результату можливе лише за умови застосування усіх наявних у розпорядженні суб'єктів впливу організаційно-економічних та правових важелів в контексті трансформаційних процесів інституційної регуляторної політики держави.

Блок організаційно-економічних важелів в загальній системі інституційних регуляторів держави є безумовно одним з самих дієвих з точки зору застосовної ефективності, що обумовлено тотожною природою здійснюваного впливу з об'єктом впливу. Крім того, організаційно-економічні важелі, на відміну від правових, мають ширший, за об'ємом, перелік суб'єктів, що дозволяє характеризувати їх як універсальні та комбінаторні. За даних обставин організаційно-економічні важелі впровадження концепції екологічно чистого виробництва в агропромисловому секторі економіки можна класифікувати за суб'єктом впливу на: державні, приватно-національні та міжнародні, що в свою чергу, структуруються на прямі (тобто такі, що дозволяють без зміни обсягів та трансформацій передати регуляторний вплив на таргетовані відносини), непрямі (тобто такі, що з високою вірогідністю змінюють у власній структурі або обсяг, або характер впливу відносно до закладеного суб'єктом) та опосередковані (ті, що дозволяють впливати на регульовані відносини суб'єкту впливу через дію на інший об'єкт, що не є таргетованим).

I. Державні. Виокремлення державних організаційно-економічних важелів пояснюється тим, що держава є одним з головних суб'єктів регуляторного та охоронного впливу, у зв'язку з чим, має широкий перелік інструментів та важелів дії на суспільні відносини з огляду на існуючі та затверджені програми та плани розвитку. Крім того, держава відіграє важливу роль як «гравець з особливим статусом» в агропромисловому секторі економіки з нон-імперативної точки зору. Як зазначалося, державні важелі впливу поділяються на:

- 1) Прямі, до складу яких слід зарахувати такі складові як:
 - а) *Імперативна заборона* – один з важелів впливу, що полягає у санкціонованій забороні держави на провадження певних дій всіма суб'єктами агропромислового комплексу (у якості

прикладу, можна навести заборону використання певних агрохімікатів при обробці сільськогосподарських культур);

б) *Природна монополія* - передбачає наявність можливості у держави формувати перелік пріоритетних до закупівлі продуктів агропромислового комплексу, що формує фактор попиту на ринку;

в) *Формування державної експортної політики відносно продуктів агропромислового комплексу* – один з важелів прямого впливу на рух агропромислової продукції на ринку (має високі негативні наслідки при тривалому використанні);

г) *Трансформації власних потужностей* – сталий перехід держави до впровадження концепції екологічно чистого виробництва в агропромисловому секторі економіки;

ґ) *Державно-приватне партнерство* – один з перспективних важелів для ефективної та поміркованої екологізації агропромислового комплексу;

2) *Непрямі* державні організаційно-економічні важелі впливу на агропромисловий сектор економіки складають:

а) *Фіскальні (екстенсивні) важелі*, під якими слід розуміти виключну право можливість держави щодо встановлення обов'язкових платежів, податків та зборів, що контролюється з боку великої кількості державних інституцій;

б) *Приватизаційного фезербедінгу (модифікуючі)* – обов'язкова вимога держави при проведенні приватизаційних дій відносно до підприємства агропромислового комплексу, де впроваджене екологічно чисте виробництво, про збереження визначеного рівня робочої сили та провадженні профільної діяльності. В зазначеному випадку залучення коштів від приватизації модифікується в кероване інвестування;

в) *Динамічна зміна облікової ставки НБУ (синергетичні)* – закладена державою політика щодо динамічних змін в регулюванні банківської сфери відображається в діях центрального банку України та має значні наслідки у всій банківській системі України, що в свою чергу має визначний вплив на агропромисловий сектор економіки, який є залежним від сезонного кредитування, особливо в умовах необхідності капітальних витрат, обумовлених впровадженням екологічно чистого виробництва;

3) *Опосередковані важелі* впливу включають такі інституційні складові як:

а) *Державні технополіси* – створені державою містоподібні утворення, що мають на меті проведення прикладних досліджень, їх апробацію та впровадження у визначену сферу. Слід актуальність даного важелю впливу, оскільки екологічно чисте виробництво є одним з альтернативних напрямів досліджень, що провадяться на Україні;

б) *Збільшення державного замовлення на спеціалістів з екологізації виробництва в агропромисловому секторі економіки* – один з визначних соціальних маркерів для суспільства дія якого в значній мірі залежить від якісних характеристик пропонованої професії (престижність, рівень оплати праці, соціальні гарантії і т.п.);

в) *Технопарки* – державні підприємства, установи та організації мають змогу бути частиною технопарків, що формують перспективне наукове середовище агропромислового комплексу з вектором розвитку на екологізацію. Одними з вже існуючих та успішно функціонуючих технопарків, що провадять діяльність в агропромисловому секторі економіки є технологічний парк «Агротехнопарк» та технологічний парк «Яворів»;

II. Приватно національні – приватний сегмент агропромислового сектору є безумовним лідером за всіма показниками, як за кількісною, так і за вартісною ознаками. Приватно-національний сегмент є рушійною силою домінуючої частини зрушень та перетворень в агропромисловому секторі, що обумовлює його виділення у якості окремого організаційно-економічного важелю впливу та класифікацію відповідно на прямі, непрямі та опосередковані важелі впливу:

1) *Прямі приватно-національні важелі* впливу представлені, зокрема:

а) *Об'єднанням приватного капіталу* – потреба в інтенсивному зростанні та значна питома вага капіталовкладень в процес екологізації агропромислового комплексу диктує потребу в об'єднанні капіталів.

б) *Максимізацією рівня хеджування угод щодо екологічно чистої агропромислової продукції* – збільшення питомої ваги деривативів (опціони, ф'ючерси, форвардні контракти) в сегменті сплати за екологічно чистою агропромисловою

продукцію дозволить знизити ризиковість підприємницької діяльності та збільшить рівень її прогнозованості;

2) Непрямі приватно-національні важелі впливу включають:

а) Поміркований консумеризм (модифікуючі) передбачає створення приватними суб'єктами впливу передумов до еволюційного розвитку та консолідації сприйняття споживачів продукції агропромислового комплексу навколо ідей екологізації, що безумовно призведе до збільшення попиту на продукцію зазначеного сегменту ринку (консумеризм, за вектором донесення інформації, суттєво відрізняється від рекламування);

б) Формування дієвого ринку земельних ресурсів (модифікуючі). Земля є одним з головних ресурсів агропромислового комплексу, що потребує термінової систематизації в комерційному сегменті. Для ринкових відносин існуючий стан з обігом права користування землею є стагнаційним, що, в свою чергу, зумовлює порушення динаміки сталого розвитку всієї галузі в цілому;

3) До опосередкованих приватно-національних важелів впливу слід віднести зокрема:

а) Рекламування екологізованої продукції – формування у потенційних споживачів екологічно чистої продукції належних аксіологічних настанов. Процес рекламування не є абсолютним за своєю дією та охоплює лише певні групи населення, на які він орієнтований. Більш того, невірний підхід до реклами може викликати протилежний очікуваному результат;

б) Політичне лобювання – можливість реалізації поза державних ініціатив за допомогою консолідації кваліфікованої кількості належних резидентів з наступним опціональним наданням загальнообов'язкового характеру прийнятим рішенням;

III. Міжнародні важелі впливу на агропромисловий сектор економіки. З огляду на існуючі у світі процеси глобалізації та інтеграції, можна стверджувати, що міжнародний суб'єкт приймає одну з найважливіших ролей у формуванні передумов до впровадження концепції екологічно чистого виробництва в агропромисловому секторі економіки. Міжнародні важелі впливу також поділяються на:

1) Прямі, серед яких необхідно виділити:

а) Міжнародні стандарти з рівня якості та екологізації продукції агропромислового комплексу – іноземні ринки збуту завжди будуть приваблювати приватно-національний сегмент економіки, проте, вихід на них зумовлений, зокрема, набуттям аграрною продукцією належного рівня екологічності та відповідності її систематизованим стандартиційним вимогам. Зокрема, з 1 січня 2009 року набрала чинності Постанова Ради ЄС № 834/2007 від 28 червня 2007 р. стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів, яка встановлює стандарти щодо екологічного землеробства (заборона використання у господарствах, що виробляють екологічно чисту продукцію, генно-модифікованого посівного матеріалу, клонування та опромінення, синтетичних і хімічних засобів обробки ґрунту та захисту рослин і т.д.) екологічного тваринництва (використання лише екологічних кормів, відмова від синтетичних добавок, стимуляторів росту та генних технологій; вільний вигул і випас тварин у літню пору року; заборону на прив'язне утримання худоби, тощо) а також вимоги відносно маркування продуктів екологічного сільського господарства (запроваджено новий обов'язковий для використання логотип – «біолист», заборона розміщення приватних та національних логотипів у центральному місці по відношенню до маркування ЄС і т.д.) [6]. Також слід відмітити існуючі Базові Міжнародні Стандарти органічного виробництва та переробки продукції, схвалені IFOAM (Міжнародною Федерацією Руху за Органічне Сільське Господарство) та Стандарти Комісії з Кодекс Аліментаріус, прийняті спільно Організацією з продовольства та сільського господарства при ООН, Комісією з Кодекс Аліментаріус Всесвітньої організації з охорони здоров'я;

б) *Білетаризм* – двостороння пряма торгівля між двома країнами, що провадиться на підставі ратифікованого нормативу з обов'язковим урахуванням вимог до екологічності продукції та спрощеною системою розмитнення;

2) *Непрямі*, до яких слід віднести:

а) *Імперативне обмеження імпорту (модифікуючий)* - обмеження імпорту іноземної продукції з метою підтримки національного товаровиробника екологічно якісної продукції в агропромисловому секторі економіки є одним з найбільш агресивних (велика вірогідність отримання симетричної дії від

іноземного контрагента), але дієвим важелем впливу на впровадження концепції екологічно чистого виробництва. Слід зазначити, що імперативне обмеження імпорту та привілейоване становище національного виробника часто призводить до негативних наслідків у вигляді необґрунтованого зростання ціни та перманентного погіршення якості продукції, що зумовлене відсутністю реальної конкуренції;

б) *Торгівля квотами з викидів парникових газів (модифікуючий)* – екологічно чисте виробництво є одним з самих перспективних видів виробництва в умовах скорочення можливостей з викидів парникових газів з огляду на, наприклад, продаж державою більше ніж 70% власної квоти;

3) *Серед опосередкованих міжнародних важелів впливу слід назвати:*

а) *Реалізацію міжнародних екологічних програм* – використання матеріальних коштів, що передбачені на модернізацію агропромислового обладнання з метою підвищення рівня екологізації надає сильного імпульсу для розвитку всього сектору економіку за умови відсутності обтяження у вигляді неліквідних за суттю умов. В останнє десятиріччя, розвинутими країнами світу в межах спільних проектів реалізується низка програм та заходів щодо впровадження екологічно чистого виробництва і передачі нових технологій у країнах з перехідною економікою, в тому числі у Росії, Україні, Молдові і т.д. Головними провідниками підходу до більш чистого виробництва є агентства ООН UNIDO і UNEP, які об'єднали зусилля у цій сфері та створили єдину програму популяризації й впровадження концепції чистого виробництва[1; с. 26].

б) *Міжнародний екологічний франчайзинг* – залучення міжнародного досвіду у сфері екологізації з метою швидкого та впевненого зміцнення базових параметрів агропромислового виробництва в вітчизняну практику.

Незважаючи на існуюче різноманіття організаційно-економічних важелів впровадження ідеології екологізації в вітчизняну практику, не слід залишати поза увагою і правові важелі впливу на агропромисловий сектор економіки. Вони, на жаль у сьогоденні тільки формуються [2-8]. Зазначимо, що запровадження та подальший розвиток екологічно чистого

виробництва неможливий за відсутності встановлених на законодавчому рівні вимог до існування правовідносин у даній сфері. Тому подальша регламентація у нормативно-правових актах аспектів екологізації агропромислової сфери, на наш погляд буде сприяє впорядкованості та неухильному дотриманню встановлених правил поведінки.

Таким чином, можна зробити наступні **висновки**:

Україна є аграрною країною з розвинутим агропромисловим комплексом. Залучення інституційних важелів запровадження екологічно чистого виробництва в агропромисловій сфері є запорукою інтенсивного розвитку даного сектору економіки, оскільки надасть можливість розширити ринки збуту виробленої екологічно чистої продукції. Світовий досвід розвитку екологічного агропромислового комплексу свідчить про потребу в значній організаційній, фінансовій та правовій підтримці даної сфери з боку держави.

Бібліографія

1. Андреева Н.М. **Екологічно чисте виробництво: інституційні передумови, шляхи та механізми їх активізації на Україні** /Н.М.Андреева, С.К. Харічков //Економіст.– 2010. - № 10 – С.25-29.
2. **Державна цільова програма реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2015 року**, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2007 року за № 785//Офіційний вісник України від 15.06.2007 р., № 41, стор. 148, стаття 1621, код акту 39949/2007
3. Закон України **“Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року”** від 28 жовтня 2005 р.//Відомості Верховної Ради України від 06.01.2006 р., № 1, стор. 13, ст. 17.
4. Закон України **“Про Державний бюджет України на 2012 рік”** від 22.12.2011 р.//Голос України від 28.12.2011 р. № 246.
5. Закон України **“Про Державний бюджет України на 2013 рік”** від 06.12.2012 р.//Голос України від 18.12.2012 р. № 233.
6. **Постанова Ради ЄС № 834/2007 від 28 червня 2007 р. стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів** та скасування Постанови № 2092/91//[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://organicstandard.com.ua>

7. **Проект стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року**// [Електронний ресурс]. - Режим доступу:http://www.uaan.gov.ua/sites/default/files/strateg_do_2020r.p

8. Проекту Закону України "**Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини**"// [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=9707&sk1=7

9. Чайка Т.О. **Розвиток органічного виробництва в аграрному секторі економіки**: автореф. канд.екон. наук, спец.: 08.00.03 — економіка та управління національним господарством — Миколаїв: Мін-во аграр. політ. та продовольства Укр. Миколаївський держ. аграр. ун-т, 2012. - 20 с.

Рецензент: д.е.н., професор Кравців С.В.

УДК 330

А. О. ЗАГЛИНСЬКИЙ

СВІТОВА ФІНАНСОВА КРИЗА І ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ

В статті досліджено сутність та причини фінансової кризи, її зв'язок з системою зайнятості працездатного населення України

In the article investigated the system and essence of the jobs that contribute to the development of the labor market, features for the formation of jobs in Ukraine and worldwide.

Ключові слова: економічна криза, зайнятість, децентралізація, ринок праці, заробітна плата, організація робочого місця, інвестиції.

В сучасному науковому обігу найбільш усталеним є розуміння фінансової кризи як порушення рівноваги у функціонуванні системи ринкових відносин. Дане порушення проявляється в нестабільності інститутів фінансів, дестабілізації процесу формування та розподілу централізованих фондів держави.

©Заглинський А.О. - к.е.н., доцент Національного університету водного господарства та природокористування